

GÅSEUTFORDRINGER I LANDBRUKET

Erfaringer fra gårdbrukere i Fredrikstad kommune

Sanne Bech Holmgaard

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)

Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo

Telefon: 23 35 50 00

www.niku.no

<http://www.niku.no/>

Tittel Gåseutfordringer i landbruket Erfaringer fra gårdbrukere i Fredrikstad kommune	Rapporttype/nummer NIKU Rapport 117	Publiseringsdato 03.10.2022
	Prosjektnummer 1022305	Sider 28
	Avdeling Nordområde	Tilgjengelighet Åpen
Forfatter(e) Sanne Bech Holmgaard	ISSN 2703-7797 ISBN 978-82-8101-262-2	Periode gjennomført 1.2.2022 – 1.9.2022
	Forsidebilde Grågjess med unger. Fotograf: Gørli Elida Bruun Andersen	

Prosjektleder Ingunn M. Tombre
Prosjektmedarbeider(e) Sanne Bech Holmgaard
Kvalitetssikrer Alma Elizabeth Thuestad

Finansiert av Regionale Forskningsfond Viken

<p>Sammendrag</p> <p>Denne rapporten sammenfatter synspunkter og erfaringer fra gårdbrukere i Fredrikstad kommune om utfordringer knyttet til de økende gåsebestander og konflikter med landbruket. Gjessene utgjør en betydelig plage for alle informanter. Det er beiteskader på korn og gras, utfordringer med ugras i tillegg til økt stress og frustrasjon i både driften og gårdbrukernes hverdag generelt. Informantene forteller om både betydelige økonomiske tap og forringet livskvalitet som følge av gjessenes påvirkning. Alle gårdbrukere bruker mye tid på tiltak og tilpasser dessuten drift og avlinger til økende gåsebestander. Samtidig er de avhengige av hjelp fra slekt og naboer for å utføre skremmetiltak. Informantene uttrykker særlig frustrasjon over å ikke kunne bruke hva de mener vil være den mest effektive metode for bestandsregulering, nemlig jakt på ikke-hekkende gås utenfor ordinær jakttid. Her ses norsk gåseforvaltning i en større internasjonal forvaltningskontekst, særlig angående manglende anvendelse av EUs fugledirektiv. Det etterlyses politisk vilje til å sette inn kraftige tiltak til varig bestandsreduksjon, også for å sikre norsk matproduksjon i framtiden. Informantene er skeptiske til om mer effektiv regulær høstjakt kan ha en reel effekt som bestandsregulerende tiltak. De er positive til å delta i forskningsprosjekt framover, og fremhever også her jakt på våren på ikke-hekkende gås som et meget interessant tema.</p>

<p>Abstract</p> <p>This report summarizes views and experiences from farmers in Fredrikstad municipality related to challenges linked to the growing goose populations and conflicts with agricultural interests and practices. Geese pose a significant problem and challenge for all informants. Problems faced include grazing damage to grain and grass, challenges with weeds in addition to increased stress and frustration in both farming and farmers' everyday life. This includes both significant financial loss and a reduced quality of life. All farmers spend a lot of time on deterring measures and also adapt crops to growing geese populations. At the same time, they depend on help from relatives and neighbors to carry out deterring measures. Farmers are particularly frustrated with not being able to use what they believe will be the most effective method for population regulation, namely hunting non-breeding geese out of normal hunting season. In this context, Norwegian goose management is seen in a larger international management context, particularly regarding the lack of application of the EU's bird directive. Political will is called for to introduce strong measures for permanent population reduction, also to secure Norwegian food production in the future. The informants are skeptical as to whether more effective regular autumn hunting can have a real effect as a population-regulating measure. They are positive towards participating in research projects in the future, and also highlight hunting during for non-breeding geese as a very interesting topic for such projects.</p>
--

<p>Emneord Gås, forvaltning, beiteskader, landbruk, brukerinndragelse, intervju</p>
<p>Keywords Geese, management, grazing damage, agriculture, stakeholder involvement, interview</p>

Avdelingsleder
Alma Elizabeth Thuestad

Forord

Denne rapporten er utarbeidet som en del av kvalifiseringsprosjektet *Gjess i Oslofjorden: Utfordringer, innovative Løsninger, verdiskapning og Lønnsomhet* (GULL), finansiert av Regionale Forskningsfond RFF Viken. Prosjektet er ledet av Norsk institutt for naturforskning (NINA) med deltakelse fra Norsk Institutt for kulturminneforskning (NIKU), Fredrikstad kommune og Norges Bondelag. Rapporten sammenfatter erfaringer og synspunkter på utfordringer og mulige løsninger på gåseproblematikken hos gårdbrukere i Fredrikstad kommune. Studiet er et bidrag til å få til god forvaltning av gås i landbruksområder ved å få fram perspektivene til de som har problemet tett inne på livet, nemlig gårdbrukere som opplever beiteskader og andre utfordringer knyttet til økende gåsebestander. Studiet har som hensikt å synliggjøre hvilke utfordringer og forslag til løsninger som eksisterer lokalt for dermed å bidra til at framtidige forskningsprosjekt og forvaltningstiltak er i god dialog med erfaringer blant brukere og til inkludering av interessenter i slike prosjekt.

Takk til prosjektleder Ingunn M. Tombre (NINA), rådgiver i Fredrikstad kommune Jørgen Torp, og prosjektleder i Norges Bondelag Ove Martin Gundersen. En særlig stor takk til gårdbrukerne som stilte til intervju og delte synspunkter og erfaringer med gåseproblematikken.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	7
2	Metode	7
3	Utfordringer.....	8
3.1	Beiteskader	8
3.2	Ugras og andre konsekvenser av nedbeiting	11
3.3	Stress og frustrasjon.....	11
3.4	Tilpasning av driften til økt beitetrykk fra gås	12
4	Tiltak	13
4.1	Skadefelling	14
4.2	Fugleskremsel	14
4.3	Gjerde	14
4.4	Drone	14
4.5	Laser.....	15
4.6	Erstatningsordning.....	15
4.7	Jakt utenom vanlig jakttid	16
4.8	Andre tiltak.....	16
5	Tidsbruk	17
6	Jakt	17
6.1	Synspunkter på jaktorganisering	17
6.2	Jakt som bestandsregulerende tiltak	19
7	Forvaltning	20
7.1	EUs fugledirektiv.....	20
7.2	Gåseforvaltning hos ulike forvaltningsmyndigheter og aktører	21
7.3	Matproduksjon og landbrukspolitikk	22
8	Deltakelse i forskningsprosjekt og forvaltningstiltak	22
9	Framtidsutsikter	24
10	Konklusjon	25
11	Litteratur.....	27

Figurliste

- Figur 1: Åker nært sjø som er nedbeitet av gjess. Thorsø juni 2022. Fotograf: Jørgen Torp..... 10
- Figur 2: Samme åker lenger unna sjøen, der gjessene ikke har beitet. Thorsø juni 2022. Fotograf: Jørgen Torp. 10

1 Innledning

Gåsebestandene er i vekst (Fox & Madsen 2017) og i Oslofjordområdet er konflikter med landbruket betydelige og eskalerende (Tombre m.fl. 2018; Tombre m.fl. 2020). Det er utfordrende å drive bærekraftig næringsvirksomhet for matprodusenter der gjess beiter på avlingene, og gjessene påfører betydelige økonomiske tap for mange. Dette er en samfunnsutfordring som er økende, ikke bare regionalt og nasjonalt, men også i mange europeiske land. Som en følge av dette er det nylig etablert internasjonale avtaler og forvaltningsplaner der målene, i tillegg til en bærekraftig forvaltning av bestandene, er å finne løsninger og redusere beiteskadene og landbrukskonfliktene (hvitkinngås: Jensen m.fl. 2018; grågås: Powolny m.fl. 2018).

Denne rapporten sammenfatter erfaringer og synspunkter på utfordringer og mulige løsninger på gåseproblematikken sett fra perspektivene til gårdbrukere i Fredrikstad kommune som opplever utfordringer knyttet til økende gåsebestander. Studiet er gjennomført som en del av kvalifiseringsprosjektet *Gjess i Oslofjorden: Utfordringer, innovative Løsninger, verdiskapning og Lønnsomhet* (GULL), finansiert av regionale forskningsfond Viken. Det overordnede formålet med prosjektet er å generere kunnskap og utvikle strategier for bærekraftig matproduksjon i områder der beitende gjess forårsaker avlingstap og landbrukskonflikter. Prosjektet skal slik bidra til løsninger og å stimulere den regionale landbruksdriften og offentlig forvaltning innen tematikken landbruksutfordringer og beitende gjess. Prosjektet har vært gjennomført i Fredrikstad kommune med kommunen som aktiv samarbeidspartner. Den lokale forankringen i prosjektet har hatt avgjørende betydning for gjennomføringen. Prosjektet har fulgt en tverrfaglig tilnærming med økologi og samfunnsforskning.

Som kvalifiseringsprosjekt skal GULL danne grunnlag for å etablere et større prosjekt. Et viktig formål med prosjektet har derfor vært å skape større innsikt i eksisterende utfordringer og kunnskap, hvilket sikrer at et storprosjekt bygger på allerede eksisterende kunnskap og er i tråd med erfaringer og betingelser lokalt. Intervjuer av de mest berørte grunneierne som sammenstilles i denne rapporten, har vært sentral for kunnskapsgrunnlag og videre prosjektplanlegging. I tillegg til å innhente kunnskap om gårdbrukernes erfaringer, som framstilles i denne rapporten, har prosjektet testet bruk av laser som skremmetiltak og optimalisering av jakt lokalt i området. Resultat fra disse delene av prosjektet er presentert i egne masteroppgaver (Dalermoen 2022, Rasmussen 2022).

2 Metode

Lokal forankring er avgjørende for god gjennomføring av både forvaltning og forskning og en del av prosjektet har derfor fokusert på å få fram perspektiver og erfaringer fra de som opplever gåseproblematikken på nært hold, nemlig gårdbrukere som har beiteskader på eiendommen og som på andre måter blir påvirket av de økende gåsebestandene i området. I forbindelse med GULL-prosjektet gjennomførte NIKU våren 2022 intervjuer med gårdbrukere i Fredrikstad kommune som opplever utfordringer knyttet til gjess. Intervjuene omhandlet beiteskader og annen påvirkning fra gås, synspunkter på forvaltning av gås på ulike nivå, samt erfaringer og synspunkter på ulike tiltak og jaktorganisering. Denne rapporten sammenstiller disse intervjuene.

Informantene er alle gårdbrukere i Fredrikstad kommune som har beiteskader og andre utfordringer knyttet til økende mengder av grågjess og hvitkinngjess i området. Samlet ble seks informanter intervjuet. Intervjuene ble i hovedsak gjennomført i gårdbrukernes hjem i Fredrikstad kommune. Et intervju ble gjennomført på telefon. Intervjuene ble gjennomført som semistrukturerte samtaler med en planlagt intervjuguide som ble utviklet i samarbeid mellom prosjektets deltakere. Intervjuene hadde en varighet på mellom 45 og 90 minutter. Det ble dessuten gjennomført et fellesmøte i forkant av intervjuene, i mars 2022, der gårdbrukere som opplever skader og utfordringer knyttet til gås var invitert og delte erfaringer med hverandre og med prosjektets deltakere.

Halvparten av informantene er heltidsbønder mens de andre har jobb ved siden av gårdsdriften. Dette kan utgjøre en forskjell når det kommer til hvordan bøndene opplever økonomisk belastning, tidsbruk og andre utfordringer knyttet til gås. Dette betyr dog ikke at de som har jobb ved siden av ikke opplever å være vesentlig påvirket av gåsa, da alle informantene opplever store utfordringer knyttet til gjess. Utvalget av informanter er gjort på dette grunnlaget, slik at de som er intervjuet alle har betydelige utfordringer. Gårdbrukerne har ulike typer gårdsdrift og driver med storfe, grasproduksjon, gris og kornproduksjon. Alle har arealer som grenser til sjø og/eller naturreservat. To av informantene er selv ivrige gåsejegere. Av de øvrige har noen jaktet litt gås, mens andre ikke jakter selv. Alle informantene er menn og alle er grunneiere.

Av hensyn til personvern og informantenes anonymitet vil ikke informasjon om informantene spesifiseres nærmere i rapporten. Informantene henvises til som informant 1-6. Informantene har hatt rapporten til gjennomlesning før publisering og har hatt mulighet til å komme med innsigelser, endringer og forslag til forbedringer. Rapportens inndeling er basert på de fokusområdene som informantene la vekt på i intervjuene, sammen med intervjuguidens spørsmål.

3 Utfordringer

Alle bøndene forteller om økende plager fra gås i den tiden de har drevet landbruk. Det har mest vært grågås i området, og for noen er det fortsatt de som utgjør det største problemet. Andre nevner at de nå har like store eller større utfordringer med hvitkinngås og omtaler dette som det raskest økende problemet. Det er også noe kanadagås i området, men dette framheves ikke som det største problemet hos noen av bøndene. Problemet med gås som beiter på landbruksjord beskrives som relativt nytt og flere informanter husker godt da det var en begivenhet å se gås i området og likeledes en bragd å skyte en. En informant forteller at faren hans skrev opp første gang det var gås på deres områder og at dette var en sensasjon. Fram til rundt år 2000 var det ikke gjess på deres områder. Siden da har både landbruk og klima har endret seg slik at det nå er andre betingelser for gåsa. Slik beskriver samme informanten disse endringer:

«Og dem er begynt å overvintre lenger nord på grunn av at det er midlere. Og det er klart, det sås jo mye mer vintergrøde enn det ble gjort før. Og det gjør jo også at de går og beiter på vinterhvetete og vinterbygg i Danmark og, i mye større utstrekning enn dem gjorde før. Så det er jo mye mer vinterbeite» (informant 3).

Endringer i landbruket generelt har også betydd at de som driver har blitt færre og gårdene større. Derfor er det også færre om å jage gåsa: *«Hadde den melka som ble produsert for 100 år siden, så hadde det vært delt på veldig mange små. Og hadde det vært enklere å jage den gåsa om det var mange til å jage ho» (informant 4).* Gåseproblematikken i landbruket er slik relativt ny i området. Følgende avsnitt oppsummerer de vesentligste utfordringer slik de kommer til uttrykk i intervjuene.

3.1 Beiteskader

Alle intervjuede gårdbrukere har utfordringer med beiteskader fra gjess. Gårdbrukerne beskriver dette som et betydelig problem og en stor belastning, både økonomisk, tidsmessig og for livskvaliteten generelt. For noen utgjør skadene fra gjess et betydelig økonomisk tap; hvor stort det økonomiske tapet fra gjess er, varierer mellom de ulike informantene. Dette skyldes dels at det kan være ulike mengder gås på ulike områder og skadene derfor vil variere, også fra år til år. Den økonomiske belastningen målt i kroner og ører vil også være annerledes for bønder som driver på heltid sammenlignet med bønder som har andre jobb ved siden av. En heltidsbonde beskriver den økonomiske belastningen som stor og mener at tålegrensen er nådd. På spørsmål om hvor knekkpunktet for driften er når det kommer til beiteskader fra gås og påvirkning på driften, svarer en informant: *«Den har vi passert sånn sett økonomisk. Det er jo lenge siden. Hvis du sier at de her spiser gress og korn for 200.000 i året. Det gjør hun sikkert» (informant 3).* Noen informanter nevner slike estimater for hvor mye det økonomiske tap utgjør. Andre ønsker en mer grundig og helhetlig

gjennomgang av den økonomiske belastningen, som også tar med ulike følger virkninger av beiteskadene.

Problemene er størst i den perioden der avlingene spirer og før de har blitt så høye at gjessene ikke lander. Flere bønder som dyrker korn nevner at perioden når mesteparten av intervjuene ble gjennomført, i midten av mai, som den verste perioden. Hvor lenge perioden varer kan variere. Noen kornbønder beskriver det som rundt en måned, andre som et par måneder. Når kornet har blitt så høyt at gjessene ikke tør lande, blir utfordringene generelt mindre. Informantene understreker at det ikke er slik at gjessene nødvendigvis forsvinner fra området. At kornet blir høyt betyr derfor ikke at faren er over. Hvis kornet legger seg, kan gjessene lande og dermed gjøre skade igjen:

«Dem forsvinner ikke. Men greia er at de ikke klarer å lande. Men de er jo her. Hvis vi får en lengdeflekk i kornet som er stor nok til at de tenker at her kan vi lande, her er det trygt. Så lander dem jo på den lengdeflekken og så spiser dem først opp alle aksene på det kornet som ligger der. Og så gjør de det området større» (informant 1).

For grasproduksjon og storfe kan dette se litt annerledes ut. Her forteller en gårdbruker at han har mest jobb med skremming og jaging fra mars til sankthans. I grasproduksjon blir det en ny mulighet for gjessene å lande på enga når slått er tatt. En informant forteller slik at når han slår, kommer gjessene tilbake i større grad da det er enklere for de å lande. For bønder som har kyr er det også en utfordring å få nok fôr når engene blir for nedbeitet: *«Så går dem og beiter på det som vi skal slå til gress til kuene. Og enkelte steder er det jo ingenting å slå. Så det er helt jævlig altså» (informant 3).* Selv om det er størst problemer på våren når avlingene spirer og vokser, og etter slått for grasproduksjon, kan også gjessene gjøre skade på eng på andre tidspunkter, hvis de finner en plass de kan lande: *«På enga lander dem mest etter jeg har slått, det er sjeldent dem går ned i storeng» (informant 6).* Den samme gårdbrukeren har også hatt betydelige skader i kornproduksjon. Han forteller at skaden fra gjess kan skje fort, også utenom den tiden der de vanligvis er mest plaget. I fjor kom de inn med unger på en kornåker og spiste opp alt i løpet av et par dager. Dette var midt på sommeren.

Det er også forskjell på hvordan gjessene påvirker høstkorn og vårkorn. Med høstkorn er det en lenger periode der du må skremme gåsa vekk fra området. Slik beskriver en informant varigheten av den perioden gjessene gjør mest skade på vårkorn og høstkorn:

«Det er vel helt sikkert en måned- halvannen, da. Det er jo på vårkorn. På høstkorn så er det litt annerledes, da er jo perioden veldig mye lenger for gåsa kommer jo i midten av februar, ikke sant, og da er jo høstkornet etablert. Så det er en mye lenger periode, mens vekstperioden er jo si, midten av april, tidligst. Så da har du jo brått en periode på tre måneder, da, der du må passe på litt. Det er jo veldig utmattende og slitsomt, sånn sett da» (informant 5).

For bønder med arealer ned til hekkeområder er det særlig et problem at gåsa går opp med ungene sine. En gårdbruker forteller at gjessene først spiser på fangstvekster, hvilket ikke er noe problem, men at det blir et problem når han har sådd korn. Dette problemet er verst når gjessene har unger som ikke flyr. Samtidig bidrar det til å øke problemene også etter dette siden gjessene har beitet ned kornet eller gresset slik at de kan fortsette å lande der:

«Det er jo på en måte et problem, da. For da holder de på en måte avlingene nede og da blir det enklere for de å lande seinere. Jeg tenker at det er på en måte det som skaper det verste problemet sånn i utgangspunktet. At det fortsetter å være et problem for da er det veldig lite vekst ned mot sjøen» (informant 2).

Figur 1: Åker nært sjø som er nedbeitet av gjess. Thorsø juni 2022. Fotograf: Jørgen Torp.

Figur 2: Samme åker lenger unna sjøen, der gjessene ikke har beitet. Thorsø juni 2022. Fotograf: Jørgen Torp.

Dette gjør ifølge gårdbrukeren at det er lettere for gåsa å lande seinere i sesongen, hvilket forlenger den perioden han må skremme de bort og gjør at plagene fra gås i noen grad kan være hele sesongen. Flere informanter forteller også at nedtråkningen fra gjessene skaper problemer for veksten.

Klima har også noe å si for hvor store konsekvenser gåsebeitingen har. Når det er tørt, vokser avlingene sakte og beitingen kan ha større konsekvenser. En gårdbruker forteller at han vanligvis ikke fyller kvoten for skadefelling, men en sommer der det var tørt måtte de søke om mer og allikevel var det store skader. Tørkeperioder gjør at veksten går saktere og at det derfor blir mer vanskelig og tar

lenger tid for avlingene å vokse seg så høye at gjessene slutter å lande. Bildene under et område i Thorsø i Fredrikstad kommune, der gjessene har beitet og der det ikke er beiteskader. Øverste bilde er nærmere sjøen.

3.2 Ugras og andre konsekvenser av nedbeiting

Beiteskadene kan gi utfordringer også utover i sesongen og gjøre det mer krevende å holde åkerne i hevd. En kornbonde forteller at på områder der det er mye beiteskader vil det også bli mye etterspiring hvilket skaper flere utfordringer. Kornet fra etterspiningen er ifølge gårdbrukeren først modent rundt fire uker seinere en resten. Konsekvensen av dette er at han tresker korn som ikke er modent sammen med det modne kornet. Dette går ut over kvaliteten og gir i tillegg tørkeutfordringer.

Når veksten holdes nede av gåsebeitingen blir det bedre betingelser for ugras. Informant 5 forteller at dette har vært et problem som følge av den skaden gjessene gjør:

«Det er andre det er jo ugress, når de beiter opp det kornet som skulle vært der og dannet skygge på jordet. For at skal noe gro, så må det ha sollys. Og når kornet da dekker over jordet, så kommer det ikke noe ugras. Og det er jo en ulempe sånn sett, også, at der det beites mye, der kommer det mye mer ugras og da også det verste av det verste: Hønsehirse» (informant 5).

Mer ugras kan i tillegg føre til at bøndene må bruke mer sprøytemidler og det blir vanskeligere å holde åkeren ved like generelt. Dette beskrives av en informant som selvforsterkende prosess, der det blir mer krevende og vedlikeholde åkeren også lenger ut i sesongen:

«Det er jo litt frustrerende med at det forsvinner avlinger, når de spiser kornet blir det jo at det kommer mer ugras. Det blir på en måte en litt selvforsterkende greie. Områdene blir mer problematisk å holde i hevd for det blir jo mye ugras. Det er jo en ting det. Men det som plager mest det er kanskje det stressmomentet. For man er ganske nærme, man hører det og ser det, at de trekker over. Og man bruker en del tid på det (...) Du må bruke masse tid, men allikevel så skjer det» (informant 2).

Som dette sitatet viser er det ikke bare et spørsmål om beiteskader og økonomisk tap som gjør det vanskelig for bøndene å leve med de økende gåsebestander, men også det økte stressnivået og betydning for livskvalitet. Dette vil bli beskrevet mer inngående i det følgende.

3.3 Stress og frustrasjon

Flere informanter understreker at det ikke bare er det økonomiske tapet, men også frustrasjonen over at gåsa ødelegger for driften som er utfordrende. Opplevelsen og gleden av å lykkes i yrket sitt blir mindre, når det oppstår store skader selv om gårdbrukeren har gjort alt riktig innenfor de rammene som eksisterer. En informant som driver på heltid forteller at gåseproblematikken tar noe av den yrkesmessige tilfredstilelsen fra ham:

«Du får en mye større avling hvis du lykkes. Og det er ikke først og fremst det at det blir flere kroner. Med det er det å lykkes agronomisk. Og tenke at dette har vi, nå har vi gjort mye riktig. Dette blir bra! Og det er kanskje det som frustrerer meg mest med gåseproblematikken, at vi kan gjøre alt vi kan for å få det veldig fint, og så kommer det der jævla dyret. Og min store frustrasjon er manglende forståelse i byråkratiet og hos myndighetene» (informant 1).

Skader fra gås bør også ses i sammenheng med andre utfordringer i landbruket, eksempelvis økte kostnader: *«Sånn som kostnadsveksten og alt som har vært, du vet nesten ikke hvordan du skal få det her til å møtes i det hele tatt og så er det noen fugler som sitter bort på jordet ditt og stikker av med det du skulle ha tjent, liksom. Den er tung» (informant 6).* Flere bønder nevner at økende kostnader har gjort at det er mer stress og usikkerhet knyttet til driften og at økende problemer med gjess bidrar til å øke dette stresset.

Flere informanter understreker at det ikke bare er et problem med gås når det kommer til selve driften, så som beiteskader og inntektstap. Det går også ut over livet generelt, søvn, tid med familien og livskvalitet. En informant som har jobb ved siden av gårdsdriften beskriver det økte presset fra gåsa på denne måten:

«Og så er det jo det psykiske da. For man lever jo et vanlig liv, man har jobb, ikke sant, og så i tillegg har du det der omen at du kanskje må opp klokken fire på morgenen og ned og skyte litt og klokken 10 på kvelden og, det blir en god del tid som går med til det i tillegg til, som du egentlig ikke hadde beregnet. Det er litt sånn, det tærer litt på. Både familieliv og søvn, ikke minst. Så det er også en side av dette her. For du har det jo gående et par måneder på våren da, minst» (informant 5).

Samme informant mener at man burde ta inn perspektivene til en eventuell partner til den som driver gård for å få mer innsikt i hvordan det påvirker også de rundt den som bruker tid og energi på å skremme gåsa. Når gårdbrukeren bruker mye tid på å skremme gåsa og mye energi går til bekymring og frustrasjon, vil det også gå ut over resten av familien. Flere informanter mener at disse aspektene av gåseproblematikken blir underkommunisert og at skader fra gås kan være en betydelig psykisk utfordring. Særlig opplevelsen av ikke å kunne gjøre noe nok for å hindre skader og følelsen av maktesløshet som følger med:

«For du blir helt maktesløs, egentlig. Du skal vente til høsten med å jakte liksom, og det forsvinner der nå, kornet forsvinner, og det hjelper jo ikke å jakte til høsten da og selge gåsen for 5000 når dem spiste korn for 100.000. Så er det dårlig butikk. Så det er nok ganske underkommunisert, den psykiske helse-biten, og bondehelsa, egentlig, oppe i dette. Det er det nok mange som ser litt lett på» (informant 6).

Denne informanten uttrykker stor frustrasjon over ikke å kunne gjøre noe effektivt i den perioden der gjessene gjør mest skade, en frustrasjon som deles av flere andre informanter. Følelsen av maktesløshet overfor problemet, særlig knyttet til at de tiltakene som er mulige ikke er effektive nok og ikke fokuserer på mer langvarige løsninger for å få ned bestanden, kommer til uttrykk hos alle intervjuede gårdbrukere.

Bøndene forteller at de må skremme gjessene flere ganger om dagen, ofte tidlig på morgenen, på ettermiddagen og ut på kvelden. Dette både tar tid og utgjør et stressmoment i hverdagen. Flere forteller også at det går ut over nattesøvnen:

«Spesielt på sommeren, da ligger du med soveromsvinduet oppe og du våkner av sånn gæk gæk. Og da er det sånn, skal man stå opp og gå ned eller skal man bli liggende? Så det blir jo et ekstra stressmoment på en måte. Du hører de jo. Så det blir jo at man tar seg noen turer for å skremme» (informant 2).

Flere av bøndene som er intervjuet har mindre barn i huset og jobber ved siden av driften på gården, der ekstra tidsbruk til å måtte jage gåsen betyr ekstra stress i en allerede godt fylt hverdag. For bønder som driver på heltid, er det også nok andre ting å gjøre i gårdsdriften. Tids- og ressursbruk til skremming vil bli mer detaljert redegjort for i avsnitt 5.

3.4 Tilpasning av driften til økt beitetrykk fra gås

Bøndene forteller at noen avlinger er mere utsatte for gåsebeiting enn andre og at de har tilpasset driften slik at det er avlinger som de velger ikke å dyrke på grunn av gjessene, og andre typer avlinger som de tester ut for å se om det blir mindre skader fra gås på disse. I kornproduksjon nevner en gårdbruker at han har erfart at det er mindre skader på rug enn på eksempelvis hvete. En type avling som flere bønder har prøvd for å minske skader for gjess, er åkerbønner. To av informantene har erfart at gjessene ikke beiter på disse og andre har sådd åkerbønner i år for å teste det ut. Ifølge en gårdbruker oppdaget han at gjessene ikke likte åkerbønner ved en tilfeldighet etter at han sådde det

på et areal, som det året ikke ble nedbeitet av gås. Han har nå sådd åkerbønner på et annet areal for å teste om det har samme effekt mer generelt og på andre områder, eller om det var en tilfeldighet første året. En annen gårdbruker forteller at han har sådd åkerbønner i år etter å ha hørt fra andre at de ikke beiter på disse. Erfaringene hans så langt er at gjessene har vært på jordet og at de har nappet opp spirer fra åkerbønnene, men latt de ligge på bakken i stedet for å spise de. Ut over det mener denne informanten at de spiser det som er, så lenge de føler seg trygge.

En gårdbruker nevner et areal som hadde vært egnet til grønnsaksproduksjon på grunn av jordsmonnet, men at dette er helt umulig på grunn av gåsa:

«Det gjør at der kunne vi har drevet med grønnsaker. Men det har jeg tenkt, at det er i hvert fall helt håpløst! Fordi at råvaren til grønnsakplanten har en mye, mye høyere pris og hvis vi planter 15 mål med kål og gåsa kommer og skal spise det, da er den kålavlingen ødelagt. Og den har en mye, mye høyere arealverdi per dekar enn korn. Derfor føler vi oss stengt i forhold til å kunne begynne med grønnsaker. Og det synes jeg er veldig dumt. For landbruket og landbruksproduksjonen endrer seg og nå er det jo veldig i tiden at det skal være lokalt produsert og betjene det lokale markedet og det er enklere for bonden å få innpass i butikken og så videre. Så det er klart at hvis vi hadde drevet med gulrot og løk og kål og purre og selleri som vi burde ha gjort i det jordsmonnet, så har jeg tenkt at det er ikke noen vits engang. For det blir bare ødelagt» (informant 1).

Også andre nevner at de tilpasser driften slik at det blir færre skader fra gås. For bønder som har kyr, kan gåsebeitingen bety at de må utsette beiteslippet fordi engen er for nedbeitet. En gårdbruker forteller slik at de har måttet utsette beiteslippet på ungdyr en måned, sammenlignet med tiden før det var mye gås i området. Tidligere har han sluppet dyrene rundt 17. mai, men nå er engen nedtråkket og fullt med gåsemøkk på den tiden. Gårdbrukeren må derfor ha større arealer til gress og i tillegg ha dyrene inne lenger:

«Jeg må jo da bruke et større areal til grasproduksjon i stedet for kornproduksjon som man kunne føde folk på i stedet, fordi jeg må ha de inne. Da blir dem jo stående inne på fjøset: Og det er jo dårlig dyrevelferd for storfe å stå inne på fjøset i stedet for å være ute på beite lengere på grunn av at det skal beite gås likesom på beite i stedet» (informant 6).

Også andre informanter som driver med gras og storfe forteller at de må ha større arealer til gras enn de hadde trengt uten skader fra gåsa: *«Du kan si det at det kan jo godt hende at vi har større areal med gress enn vi strengt tatt hadde behov» (informant 3).* De områdene som brukes til ekstra grasproduksjon på grunn av gjessene, kunne ifølge gårdbrukeren heller vært brukt til matproduksjon. På disse måter preger det økende beitetrykket fra gås hvordan arealene brukes i området og bøndene tilpasser hva som dyrkes hvor og hvor store arealer som trengs til fôrproduksjon til utfordringer fra de økende gåsebestandene.

4 Tiltak

Alle bøndene bruker en rekke ulike tiltak for å holde gåsa borte fra de hardest belastede områder i det tidsrommet der plagene er størst. I det følgende oppsummeres gårdbrukernes erfaring med bruk av ulike metoder for skremming og for å unngå eller imøtekomme skadene. Dette er både tiltak som gårdbrukerne har brukt og gjort seg ulike erfaringer med, og tiltak som de mener hadde vært effektive eller ønsker å prøve. Særlig jakt utenom nåværende ordinær jakttid på ikke-hekkende gås framheves som et tiltak som hadde vært effektivt. Dette var et viktig tema for informantene og er derfor også beskrevet separat senere i rapporten.

4.1 Skadefelling

Alle informantene har søkt og fått skadefellingstillatelse¹. Dette beskrives generelt som et godt tiltak, men det understrekes også at virkningen ikke er stor nok. Bøndene mener at prosessen med å søke og få skadefellingstillatelse fungerer godt og at behandlingstiden i Fredrikstad kommune normalt er kort. Generelt er informantene fornøyd med måten dette håndteres og praktiseres på fra kommunens side. Flere bønder ønsker dog at skadefellingen skulle vært mer omfattende og nevner dette som et tiltakene som hadde vært nødvendig og ønskelig å få til for å minske skader. Om den konkrete praktiseringen av skadefelling forteller en informant at dette fungerer mest effektivt om man jager opp flokken og skyter en gås i luften, når forholdene ligger til rette for at dette gjøres på en forsvarlig måte. Det har dårlig effekt å skyte de på bakken, men om man tar en i lufta holder de andre seg unna lenger.

En gårdbruker er opptatt av at skadefelling skal utøves på en måte som følger hensikten for tildelingsbrevet og som respekterer at det er et unntak fra regelverket:

«Så du bør liksom tenke litt på det og, at du ikke bare tar deg full frihet og skyter gås «en masse», fordi du har noen som sier det, og så får du klager, og så liksom: du opererer jo liksom ikke i henhold til den tillatelsen der. For det er jo faktisk en tillatelse som gjør at jeg kan operere, holdt jeg på å si, på tvers av lovverket. Det skal man jo også ha respekt for, at egentlig så er arten fredet nå, mens jeg har lov til det, så da må du også utøve det med en vis respekt da. Syns jeg» (informant 5).

Andre informanter er opptatt av å skyte mest mulig innenfor skadefellingstillatelsen. Informantene understreker at skadefelling og jakt er to helt ulike ting. Skadefellingen er en tidskrevende jobb som er kortsiktig og som ikke bidrar til å løse problemene på lang sikt. De fleste informanter er avhengig av hjelp til dette blant naboer, slekt eller ivrige jegere som tar skadefellingen for dem. Tidsbruk knyttet til skremming generelt, beskrives mer detaljert i neste avsnitt.

4.2 Fugleskremsel

Alle informanter har satt opp fugleskremsel og er samstemte i at det bare har effekt noen få dager før det må flyttes. En av informantene har også satt opp flygende hauker som har hatt litt lenger effekt enn fugleskremsel, særlig i nærheten av bekker der gåsungene har kommet opp. En annen gårdbruker har hatt satt opp stolper med sperrebånd som flagret i vinden. Dette hadde god effekt, men på samme måte som fugleskremsler må de flyttes på kontinuerlig for å bevare sin skremmeeffekt. En informant har kjennskap til at 3D modeller av ørn har hatt effekt andre steder og mener at man bør prøve ut dette i området.

4.3 Gjerde

Gårdbrukere som har arealer ned mot hekkeområder forteller at de har gode erfaringer med å ha gjerde for å hindre at gåsunger går opp. Flere informanter har allerede slike gjerder og andre har enten satt opp til denne sesongen eller overveier å sette opp. På samme måte som fugleskremsler og andre metoder for å holde gåsa unna må det brukes tid på dette, som en informant understreker om gjerde: *«Men det er med alle sånne greier, det skal vedlikeholdes og tiden er knapp, egentlig» (informant 6).* Gjerder har god effekt i den perioden der gjessene har unger, der foreldrene skifter vingefjær og ikke kan fly og ungene enda ikke er flygedyktige.

4.4 Drone

Drone kan fungere som overvåking av områder for å sjekke om det er gås. Dette gjør tidsbruken mindre om gårdbrukeren kan sjekke områdene enten hjemmefra eller fra et område nær de åkerne som er lenger unna hjemmet. Drone kan også brukes som skremmemetode. En gårdbruker som har

¹ Jakt for å stanse eller forhindre skade. Brukes som virkemiddel for å avhjelpe akutte skadesituasjoner, og ikke som bestandsregulerende tiltak.

brukt drone for å sjekke om det er gås på områdene og for å skremme gjessene bort, beskriver bruken slik:

«I tillegg har jeg inspisert områdene med drone. Jeg har liksom brukt drone for å se om det er noe problemer. Og da blir de jo redd da, når jeg flyr med drone. Så jeg har brukt det litt og. Hvis det er på kvelden, og hvis vinden er riktig, du hører at det bare gakker nede fra nedsiden. Og hm, sitter de på jordet nå eller sitter de på sjøen? Og så flyr jeg ned og ser, og sitter de på jorden og hører den drone, så bare flyr de» (informant 2).

Ifølge denne gårdbrukeren har dette vært en effektiv måte å både ha bedre oversikt over områdene og skremme bort gjess når det har vært nødvendig. Flere gårdbrukere forteller at de er interessert og ønsker å teste ut drone som en del av innsatsen for å unngå beiteskader.

4.5 Laser

Laser beskrives som effektivt, og flere gårdbrukere bruker laser aktivt. Alle informanter som er heltidsbønder har kjøpt egen laser og har hatt gode erfaringer med å bruke den. Laser krever at man er til stede når gåsa er der. Ifølge en gårdbruker forsvinner gjessene fort når det brukes laser, men de kommer tilbake og må skremmes vekk igjen. Med laser er også gårdbrukeren avhengig av lysforholdene skal være gunstige. Om det er for lyst er det vanskelig å bruke laser. På spørsmål om hvor ofte han må bruke laser svarer en informant som er heltidsbonde:

«Nei, det må jeg gjøre hele tiden. Nei, det hender jo at hvis vi har stresset veldig på jordene at vi får de til å være vekk en stund. Det er nesten helt umulig. Er det ett sted da, der det samler seg gås, der hun får være i fred - to-tre dager, så er alle der. Og da er det 1000 med een gang. Om hvis du ikke er ute da, da går den avlingen tapt. Ja, det er med een gang» (informant 3).

Gårdbrukerne beskriver effekten av laser som god og effektiv, men også tidskrevende. Gjessene kommer fort tilbake igjen, så gårdbrukeren må bruke laser flere ganger om dagen: *«Hvor mange timer jeg bruker på å kjøre rundt og skulle man vært ute og gjort lønna jobb på den tiden, så forsvinner de 100.000 fort. Du kan godt kjøre 2 timer om dagen» (informant 6).* Denne gårdbrukeren forteller at han har gode erfaringer med laser i områder der han kan skremme de bort slik at de flyr ut på vannet. Om han bruker laser igjen da, blir det gjerne borte resten av dagen.

4.6 Erstatningsordning

Flere bønder nevner at problemer med gås rammer ujevnt og at noen er veldig plaget. Alle nevner at det burde vært en form for erstatningsordning for tap knyttet til skader forårsaket av gås. En gårdbruker forteller om hvordan en hel åker ble spist opp på en dag hos en annen gårdbruker i området: *«Når det skjer sånne ting, synes jeg det burde komme – kald det en takstmann. Okay, det her er skader for så og så mye, det her skal du få igjen, fordi ja, det rammer så skeivt» (informant 2).* Også andre informanter mener at en erstatningsordning hadde vært et godt tiltak, enten for å kompensere tap eller for å gjøre det mulig for bønder å leie inn arbeidskraft til å skremme gåsa og unngå tap i den mest belastede perioden.

Samtidig er det ikke slik at kompensasjon hadde løst alle problemer knyttet til gås. Å kjøpe fôr som erstatning for det gras som ikke blir produsert, har eksempelvis også ulemper: *«Men det hjelper ikke om du får erstatning, det blir jo masse ekstra arbeid om du skal kjøre og kjøpe fôr og sånn, det hadde vært mye bedre om du kunne produsert det fôret du trenger selv!» (informant 4).* På samme måte er bøndene ikke bønder for å leve av erstatningsordning og flere mener at det hadde vært mindre motiverende om de skulle latt gåsa beite mot kompensasjon:

«Det er en bekvem tanke egentlig, men hvorfor skal jeg da dyrke opp det jordet der nede, for da blir resultatet at jeg forer gåsa og så kommer det masse ugras. Gåsa kniper jo kornet i toppen og så har du resten av bladmassen, plantemassen som du må håndtere da, pluss

ugraset. Så det blir jo fryktelig mye mere herk. Mye mer sprøytemidler og, som kanskje er noe å gjøre et poeng ut av og, å tenke tanken fullt ut, eller konsekvensen fullt ut» (informant 5).

Selv om gårdbrukerne ønsker en form for erstatningsordning, er dette ikke sett på som den beste løsning. Det informantene legger mest vekt på er varig bestandsreduksjon og de er tydelige på at det er der, fokuset i forskning og forvaltning bør være.

4.7 Jakt utenom vanlig jakttid

Bøndene etterlyser generelt tiltak som adresserer selve problemet og bidrar til varige løsninger. Alle informanter nevner at tidlig jakt på ikke-hekkende gås hadde vært et effektivt tiltak. Bestandsreduksjon er ifølge informantene det eneste som har reell effekt; skremming og andre tiltak behandler bare symptomene og ikke den underliggende årsaken til problemene. Informantene nevner at selv om ulike tiltak kan ha god effekt, vil behovet for mat på et tidspunkt overvinne frykten hos gjessene uansett og gjøre at de tar sjanser. Gårdbrukerne er fortsatt interessert i å teste ut ulike tiltak for skremming, men er samtidig tydelige på at det burde settes inn tiltak for varig bestandsreduksjon. Jakt på ikke-hekkende gås utenom ordinær jakttid burde tillates ifølge flere informanter, som framhever dette som det mest effektive tiltak for bestandsreduksjon. På spørsmålet om det er tiltak bøndene hadde ønsket å prøve, er det slik jakt på unngås utenfor ordinær jaksesongen som blir framhevet: «*Det er jo fri jakt over dyrka mark, liksom, på fugl som flyr i lufta, for da kan dem ikke si at disse har unger og det er ikke noe etisk problem å skyte ungfugl som flyr. Det tror jeg hadde hjulpet veldig» (informant 6).* Flere bønder mener at dette hadde vært effektivt for å redusere bestanden og understreker at om man jakter flyvende gås i hekketiden, jakter man ikke på de som har unger. Informantene nevner dette som argument for at jakt burde tillates også utenom høstjakta:

«Det skulle vært jakt på den gåsa som ikke hekker! For den gåsa som er her nå i mai måned, april, mai og juni, den har jo ikke egg eller kyllinger. Det er jo den gåsa som er ung. Så det er ingen fare for å skyte foreldre til noen kyllinger til den gåsa. For dem ligger jo ute der. Og gåsa er jo sånn at han og hun holder sammen med kyllingene. Så det er liksom helt ufarlig, da» (informant 4).

Med vedtatt lokal forvaltningsplan for gås i Fredrikstad kommune (Fredrikstad kommune 2017, 2020), åpnes det opp for 14 dagers tidligere jaktstart. Dette er ifølge flere informanter et godt tiltak, men det har begrenset effekt. Dels mener informantene at det ikke er tilstrekkelig forlengelse av jaksesongen, slik en informant uttrykker det: «*26. juli, det er jo bare tøysing hele greiene! Så mye jobb for å lage forvaltningsplan for gås!» (informant 3).* Dels er det ifølge flere informanter lite gås i området på dette tidspunkt, og man bør derfor heller tillate jakt tidligere i sesongen der det faktisk er gås. Alle informantene gir uttrykk for de ønsker å få til jakt på ikke-hekkende gås som beskrevet ovenfor og at dette er det mest lovende tiltaket for å redusere konfliktene med landbruksinteresser. Dette blir beskrevet nærmere i avsnitt 8, som mulig fokus for forskningsprosjekt med lokal deltakelse.

4.8 Andre tiltak

En gårdbruker nevner ha brukt gaskanon til skremming av gås. Det har imidlertid ikke vært uproblematisk, da det oppleves som forstyrrende for naboer. Flere bønder nevner at de mener at eggsanking hadde vært et godt tiltak for å begrense gåsebestandene. Det har ikke vært noe særlig tradisjon for dette som matauk i området, men flere mener at dette kunne vært effektivt som bestandsregulerende tiltak. Her trengs dere ifølge flere informanter mer informasjon angående eggsanking som metode, både om regelverk og mest virksomme metoder. Flere informanter opplyser dog samtidig at de ikke har hekkende gås på egne områder og at de derfor ikke har mulighet til eggsanking innenfor grunneierretten. I tillegg vil et slikt tiltak kreve tid, som de ikke har. Tidsbruken til skremming og jaging beskrives nærmere i følgende avsnitt.

5 Tidsbruk

Gårdbrukerne uttrykker frustrasjon over hvor mye tid og energi som brukes på ulike tiltak for å skremme bort gåsa. Mange har prøvd stort sett alle tilgjengelige tiltak og hjelpemidler for å skremme bort gåsa. Selv om dette har en effekt og problemet hadde vært mye verre om de ikke hadde gjort det, tar det mye tid og krefter som gårdbrukeren gjerne skulle brukt på andre ting. En informant understreker at han som bonde vil og bør bruke tiden sin på kornproduksjon og ikke skremming av gjess: «Ja, du kan sette det ene tiltaket i forhold til det andre og så videre. Men for meg er det sånn at det er ikke kornproduksjon. Det er ikke det jeg skal drive med. Jeg har ikke tid til det!» (informant 1).

Alle bøndene uttrykker frustrasjon over å bruke mye tid og ressurser og likevel få betydelige skader. Mange har prøvd stort sett alt om er tilgjengelig, men allikevel blir betydelige mengder spist opp av gås. Om bruk av ulike tiltak og muligheter for å skremme bort gåsa forteller en av bøndene som har kornproduksjon ved siden av vanlig jobb:

«Vi er ute morgen, til lunsj, på ettermiddagen, og på kvelden. Men det er fortsatt skader for 50.000 og oppover, ikke sant? Så det føles veldig sånn frustrerende. Man gjør jo på en måte det man kan, ikke sant, man skadefeller, man setter opp fugleskremsel, man gjør liksom alt og man er jevnlig nede, men det eneste som fungerer da må du ha med telt og liksom bo der nede hvis du skal være sikker» (informant 2).

Selv om det finnes nyttige hjelpemidler og teknologien kan gjøre skremming lettere er det viktig å få fram at det uansett krever tid og menneskelig innsats og tilstedeværelse. Fugleskremsler virker bare et par dager, så må de flyttes. Laser krever at noen opererer den og bruker tid på å dra rundt til de områdene der gjessene er flere ganger om dagen. Det samme er tilfellet med bruk av drone som mulig hjelpemiddel for å unngå beiteskader. Automatiske løsninger eller tiltak som ikke krever oppfølging eksisterer ikke. En informant er frustrert over hvordan tidsbruken til å holde gjessene unna påvirker livskvaliteten og styrer hverdagen for både ham og indirekte for familien:

«Nei, men det er slitsomt, det er irriterende. Du kan jo tenke deg selv for fornøyd du er, du setter pris på lørdagen du og, tenker jeg, når du ikke må opp halv syv, men du kan strekke den til halv ni. Og så kan du prøve å tenke på at nei, du skal fortsatt opp halv fem. Gjessene ser ikke forskjell fra dag til dag. Likeledes på kvelden om du har familieselskap eller hva nå enn, du må sette deg i bilen og ta en runde og se etter. Forestill deg den situasjonen uke ut, uke inn» (informant 5).

Alle informanter gir uttrykk for at tidsbruken og stresset forbundet med å skremme gåsen vekk er en betydelig belastning. Gårdbrukerne bruker mye tid på dette og det styrer døgnrytmen i den perioden der de er hardest rammet. Derfor er også de fleste informanter avhengige av hjelp for å få det til å gå rundt med skremming og jaging i de verste periodene. Dette har betydning for hvordan jakt og skadefelling fungerer, hvilket beskrives i det følgende.

6 Jakt

Et tema i prosjektet GULL er å se på muligheter for å effektivisere jakt som tiltak for å øke uttaket av gås. Det er i andre forskningsprosjekt forsket på hvordan jaktuttaket påvirkes av ulike typer organisering, og hvordan jaktuttaket kan optimaliseres igjennom organisering av jakten (Jensen m.fl. 2016). Resultat og erfaringer fra disse prosjektene har vært presentert på åpne møter i Østfold som en del av Norges Bondelags aktiviteter. I det følgende oppsummeres informantenes synpunkt på å få til organisert jakt i deres områder.

6.1 Synspunkter på jaktorganisering

Flere gårdbrukere understreker at skadefelling og jakt er to veldig ulike ting. Samtidig kommer det fram i intervjuene at de to også må ses i sammenheng når det kommer til muligheter for organisert jakt

i området på lignende måter som har vært gjennomført i Trøndelag. Som nevnt tidligere har de fleste informanter faste hjelpere som bidrar til både skremming og skadefelling og informantene understreker at de i den mest belastede perioden er avhengig av hjelp fra andre, selv om mange også bruker mye tid på dette selv: «*Det er en realitet at hvis jeg som bonde, jeg rekker ikke å passe på å holde gåsa vekk. Jeg må få noen hjelpere*» (informant 1). Flere informanter er skeptiske til om det er nok engasjerte jegere som vil jakte, særlig når jakten må planlegges og tilrettelegges og det ikke bare er å gå på jakt når det passer dem best. Da er det tryggest og mest forutsigbart å holde seg til jegere man kjenner og som har hjulpet til med skadefelling:

«Det er litt det der, i og med at jeg har noen som er veldig ivrige, så har jeg lyst til å beholde de. For du vet aldri hva du får. Så hvis jeg skal åpne opp og det skal bli flere. Jeg har hørt om andre som sliter, at det er gøy noen ganger og så ender det opp med å bli dårlig. Så da velger jeg heller å tilrettelegge for de som er ivrige hvert år og holder på mye» (informant 2).

Flere informanter har på denne måten faste jegere som jakter hos de på høsten, og dette er ofte de samme som hjelper med skadefelling og skremming. Flere informanter forteller at de ønsker å tilby jakten til de som har bidratt til skadefelling, som de kjenner og stoler på, og som har jaktet hos dem over en årrekke.

Flere gårdbrukere understreker at selv om modeller for organisert jakt har fungert eksempelvis i Trøndelag, fungerer det ikke nødvendigvis på samme måte i deres områder. Flere mener også at det snakkes for mye om kortnebbgås, hvilket ikke nødvendigvis er så relevant for forholdene i Østfold. En informant fremhever at det er andre utfordringer knyttet til trekkende gjess enn gjess som er i området gjennom hele sesongen og at problemer med trekkende gjess er mindre enn de problemene som er i Østfold: «*Ikke se på den gåsa som trekker, for det er ikke et problem! Det er den gåsa som bor her, som er problemet*» (informant 3). Flere gårdbrukere understreker i den forbindelse at man bør se mer på de skadene som skjer på våren og gjess som er i området på det tidspunktet der avlingene spirer og de gjør mest skade.

En informant nevner at det kan være vanskelig å planlegge jakt innenfor rammen av organisert jakt fordi man må jakte når det er gunstige vær- og vindforhold:

«Det kan fungere, men i og med at vi har reservatet rett her ute så er vel erfaringene de har at man må være veldig oppmerksom på vind. De lar de være i fred og så jakter de når det er pålandsvind og mye vind. For da når de ligger ute på sjøen så hører de ikke når det smeller på de som har landet på jordet. For da blåser vinden vekk fra der de ligger ute på sjøen» (informant 2).

Ifølge denne gårdbrukeren kan værbetingelser gjøre at det enten blir veldig god jakt eller ingen jakt og at man må tilpasse seg de betingelser som er løpende hvis man skal skyte noe.

Det nevnes også utfordringer med å organisere jakten igjennom grunneierlag. En av årsakene til dette er at det er store forskjeller på gårdenes størrelse og at hvor mye gårdbrukerne er plaget. Mange grunneiere er ikke plaget med gås i det hele tatt og har derfor mindre motivasjon til å delta i organisert jakt igjennom grunneierlag. Om organisering igjennom grunneierlag svarer en informant: «*Nei, det er sånne ting som er så veldig fint å sitte og snakke om, i møter og "jo, det skal vi gjøre". Men det blir aldri noe av*» (informant 3). Organisering i grunneierlag omtales som en god idé i teorien, men at det fort er noe som kan koste mye tid og energi og som ikke er rette veien å gå for å gjøre noe effektivt med problemet uansett. Det er ifølge flere informanter stor forskjell på om grunneierne er plaget med gås eller ikke og de mener at dette kan være en hinder for å få til jaktorganisering igjennom større grunneierlag: «*Det er litt vanskelig for vi er jo rundt 40 grunneiere i bygda og det er kanskje 5 som er plaget, liksom*» (informant 4).

Selv om det ikke er organisert jakt på større skala, forteller informantene at de koordinerer med naboområdene og de som har jakt der. En informant nevner at de har et grunneierlag som fungerer for

rådyr og som det kunne vært mulig å bygge videre på. Samtidig er det en utfordring å bli enige om organisering av gåsejakt når noen vil jakte selv og andre har faste jegere som de kjenner godt og som også har hjulpet de med skadefelling eller skremming. En gårdbruker forteller at det vil vanskelig å få til organisert jakt etter den modellen som har blitt foreslått hvor det er hviledager og et planlagt system for når det skal jaktes. Hvis det er gjess på jordene hans, ønsker han å få de bort med det samme og ikke vente til det er planlagt jakt:

«Hvis jeg kommer dit og det sitter 250 gås på jordet, da vil jeg ha de vekk den. Nå! I dag. Med een gang! Da kan jeg ikke lytte til det Jørgen sier at nå må vi ikke skyte, når skal vi ha spesielle dager, nå skal det være sånn og sånn organisert. Da skal jeg ha gåsa vekk med een gang! Og da gjør jeg det» (informant 1).

En av informantene som er ivrig gåsejeger i tillegg til kornbonde mener at jakten bør drives av folk som virkelig kan gåsejakt: *«Om det skal være organisert gåsejakt, så må det i hvert fall være profesjonell gåsejakt. I form av at man lar det samle seg opp mye gås der og dem som da jakter, dem vet hva dem gjør for noe. Det vil jeg si er det aller viktigste. Det faller jo på en måte inn under organisert gåsejakt-tankegangen»* (informant 5). Det er ifølge denne informanten også viktig at grunneiere forstår problematikken med gås. Som en annen informant nevnte er det langt fra alle grunneiere som har problemer med gås, og dette kan være et hinder for å organisere jakta mere bredt i grunneierlag. Her mener samme informanten at det er viktig at Bondelaget jobber for å få til aksept blant gårdbrukerne for jakt.

En gårdbruker nevner at det har vært utfordringer knyttet til negative reaksjoner på jakt lokalt. Området er populært for feriegjester og hyttefolk, og det kan være upopulært å jakte. Jakt på vinteren og våren er mindre problematisk da det er utenfor ferisesongen. Som flere andre bønder mener denne informanten at jakt tidlig i sesongen hadde hatt god effekt:

«Det er litt sånn frustrerende oppe i dette her, ja, har du brukt jaktretten din? Ja ja, hadde vi enda fått lov å skyte i februar måned, nå har dem jo åpnet opp i januar, men jeg håper det blir til og med februar snart for da er det jo folk rundt her som er lokale, for det si det sånn. Det er jo mange ferieturister og sånt. I februar måned er ikke dem her og da er det litt lettere å drive jakt. Og da hadde du jo fått jakta og, for da er det fugl å jakte på» (informant 6).

Flere informanter nevner at det ofte er lite gås i området når jakttiden starter. Dette trekkes fram som en utfordring for at jakt skal fungere som bestandsregulerende tiltak.

6.2 Jakt som bestandsregulerende tiltak

Alle informanter gir uttrykk for at de har lite tru på at ordinær høstjakt kan være effektivt nok til å få ned gåsebestandene. Dette betyr ikke at bøndene er imot ordinær jakt som et tiltak, men at de mener at det ikke vil ha stor nok effekt i seg selv: *«Det er et tiltak som er mye bedre enn ingen tiltak. Jeg tror dessverre det blir en dråpe i havet. Den gåsebestanden blir bare ved å vokse og vokse, hvis man ikke tar i bruk andre tiltak»* (informant 1). Ingen av informantene er desidert imot jakt som bestandsregulerende tiltak, men de omtaler dette som en dråpe i havet mot et problem som vokser så fort at ordinær høstjakt ikke er effektivt nok til å bremse utviklingen. Det må andre tiltak til om det skal ha en effekt:

«Det funker jo ikke. Det kommer ikke til å funke. Nei, men fordi de lærer. Og det er bare å se på hvilken som helst art, fuglearter, så klarer du ikke å holde dem i skakk bare med jakt. (...) De her har jo ingen grenser, ikke sant, så den ene dagen kan de være her, så kan de jo trekke glatt over til Strømstad, for eksempel, det er ikke lange biten det, i luftstrekket, egentlig. Så det er helt umulig å holde en fugleart i skakk bare ved hjelp av jakt. Det går ikke» (informant 5).

En av informantene mener at den økende bestanden av hvitkinngås har gjort det mye vanskeligere å jakte, siden man ikke kan skyte den. Slik beskriver en av informantene jakta når det er både grågås og hvitkinngås, hvor sistnevnte nærmest sperrer for jakten:

«Hvis vi rigger oss her nede og skal jakte grågås da, der er jo enkelte kanadagås og, men det er jo ikke et problem, og da er det sånn at du må gjemme deg ekstremt godt, for den gåsa her har blitt skutt på mange ganger. Så det er helt annerledes enn den kortnebbgåsa som ikke har blitt skutt på. Og så er det sånn at hvis det er 1000 gjess rundt der. Og vi bare tar 500 grågjess og 500 hvitkinngjess, så er det ikke hvitkinngåsa så redd, den kommer inn og flyr rundt deg. Men du kan ikke liksom titte inn og se hvor er grågåsa?» (informant 4).

Samtidig er bøndene veldig tydelige på at man må få til jakt på hvitkinngås og at det er helt håpløst at den ikke er jaktbar når bestanden øker så kraftig. Den tidligere jaktstart for grågås, som etter at kommunen fikk lokal forvaltningsplan altså starter 26. juli i stedet for 1. august, beskrives som et positivt tiltak, men det uttrykkes også skepsis for om dette har noen effekt. Ifølge flere bønder er gjessene allerede andre steder på dette tidspunktet. Bøndene mener at et fokus på jakt kan være greit, men at det ikke er den riktige – og i hvert fall ikke den eneste – veien å gå om man skal gjøre noe med gåseproblemet.

7 Forvaltning

7.1 EUs fugledirektiv

Alle informanter nevner at reglene er annerledes på den andre siden av grensen mot Sverige, og alle gir også uttrykk for frustrasjon knyttet til hvorfor reglene er forskjellige. Disse forskjellene eksisterer blant annet på grunn av EUs fugledirektiv og her blir slike forskjeller ekstra tydelige som en del av en større debatt om EUs innflytelse på norsk politikk. Her uttrykker flere bønder frustrasjon over at det oppleves som norske myndigheter bruker manglende EU medlemskap som en unnskyldning, mens andre former for EU lovgivning som kanskje ikke er til fordel for landbruket, må følges. En gårdbruker forklarer hvordan han får skadefelling, men at det antallet som er lov å skyte, er for lavt til at det har noen effekt. Samtidig er han frustrert over at Norge på mange andre måter må følge EU politikk, men at det ikke gjelder på et område der det hadde vært til fordel for gårdbrukerne:

«Jeg får vanligvis 10 fugler. Kanskje får jeg 10 til. Men det er en dråpe i havet. Da er det frustrerende for oss bønder at vi vet at i Sverige får de lov. Og så sier de norske myndigheter at det er fordi Sverige er med i EU. Ja visst faen er de med i EU! Og det er vi og! Det hører vi jo andre veien når det er alle mulige pålegg som kommer fra EU, om det er EU-kontroll på bilen eller innvandring, samme hva det er, så er det EU, EU, EU. På grunn av EU og EØS så må Norge, men når vi da kunne ha nytte av å være i EU, da gjelder det ikke lenger» (informant 1).

Også andre bønder uttrykker frustrasjon over at man ikke kan følge EU direktivet som muliggjør jakt på våren for å unngå skader og dette er et tema som informantene tar opp i de fleste intervjuer. Som sitatet over illustrerer, kobles dette også til forholdet til EU generelt og til forholdet mellom norske myndigheter, selvbestemmelse og internasjonale avtaler generelt.

Informantene etterlyser mer politisk handlevilje for å få til effektive tiltak. Flere informanter understreker at det er manglende politisk vilje som er det egentlige problemet når det kommer til norske myndigheters handlerom innenfor internasjonale forpliktelser:

«Det er jo sånn hele samfunnet har blitt på godt og vondt. Vi er jo helt haldlingslammet og slått bena under på alle kanter og det er Bern konvensjonen. Det var en som snakket om at hvis vi skulle ha tidlig jakt på gås, på et møte vi var, så måtte Norge melde seg ut av FN for å få til det. Men jeg tenker, det er vel litt politisk inni her og det er jo hvordan man leser den her Bern

konvensjonen og det er jo mange måter å tolke ting på tenker jeg. Men det må jo politisk vilje til» (informant 6).

Flere bønder uttrykker mistillit til forvaltningssystemet på dette området, og mener at EU blir brukt som en unnskyldning når det egentlig handler om at man ikke er villig til å gjøre det som skal til for å gjøre noe med problemet. Forklaringen fra myndighetene oppleves som en avvisning av videre forhandlinger og dialog, og bøndene mener ikke at den forklaringen er troverdig: *«Nei, jeg tror ikke noe på det. Hvis de hadde sagt, nei vi vil ikke, så hadde jeg trodd på det. Men da kunne vi prøvd å påvirke det»* (informant 1). Gårdbrukernes frustrasjon knyttet til EU og det som oppleves som manglende politisk handlevilje fra nasjonale norske myndigheter, handler derfor også om måten dette kommuniseres på. Flere informanter gir som informant 1 uttrykk for at de ikke har fått en fyllestgjørende og troverdig forklaring på hvorfor dette direktivet ikke kan anvendes i Norge.

7.2 Gåseforvaltning hos ulike forvaltningsmyndigheter og aktører

Informantene er generelt godt tilfreds med Fredrikstad kommune og mener at de gjør en god jobb med forvaltningen av gås og skadefelling innenfor de rammene som de har. Kommunikasjonen og dialogen med kommunen beskrives også som god. Informantene mener generelt at kommunen har hurtig saksbehandling når det kommer til skadefelling og at de ansatte på kommunen gjør en god jobb på dette området.

«Lokale myndigheter, definitivt Fredrikstad kommune de gjør alt de kan, Fylkesmannen er jeg litt mer usikker på, men det kan også gå på informasjonsflyt til meg, da, som grunneier egentlig. Det kan godt være at Fredrikstad kommune opplever at her er det tette bånd og at de liksom har kontroll og at informasjon som kunne kommet fra Fylkesmannen egentlig kommer fra kommunen og jeg tror det er kommunen sin hvis det kommer derfra, så det kan være noe sånt» (informant 5).

En informant mener at det har blitt for lite landbruksfaglig kompetanse i kommunen og at det i for høy grad fokuseres på miljø. Ut over dette gir alle informanter uttrykk for at kommunen jobber bra med problematikken, men at de har grenser for hva som kan gjøres fra deres side.

Angående Norges Bondelags rolle i gåseforvaltningen gir to av informantene uttrykk for at de ikke mener at Norges Bondelag har jobbet godt nok for å gjøre noe med problemet. En informant etterlyser mer handlekraft og ressurser til å jobbe politisk med dette for å få til muligheter lik de svenske bønder har. En annen informant mener at Bondelaget jobber bra med problematikken, men at det kan være problematisk at den jobben som gjøres er fokusert på jakt og har for tette bånd til miljødirektoratet, blant annet igjennom finansiering.

Flere informanter mener at det er viktig at det kommer større samarbeider på plass for at tiltak skal ha en effekt. Dette gjelder både lokalt der kommuner i Østfold bør samarbeide. Det gjelder også internasjonalt: *«Så er det jo hva vi gjør her. Hvis ikke de gjør det samme i resten av landet, i Sverige, i Danmark. Dette er jo et europeisk problem. I Østersjøen, Baltikum, det er sikkert samme problemet. Skal man få bukt med gåsestammen, så må det skje internasjonalt»* (informant 3). Også andre informanter framhever lignende argumenter, at nasjonale eller kommunale grenser ikke gir mening å operere innenfor med en art som gås, som ikke respekterer grenser.

To bønder omtaler gåsa eksplisitt som et skadedyr. Begge er heltidsbønder:

«Men nå er det jo et direkte skadedyr. Det er jo ikke noe annet. Jeg ser jo ikke på gås som en viltflyvende fin fugl, det er jo et direkte skadedyr, som hvis du får rotteinvasjon i fjøset, liksom, så er det jo på akkurat samme måten. Når det er så store verdier som dem stikker av med, det er jo et rent skadedyr» (informant 6).

Denne informanten mener at man må bli enige om effektive forvaltningstiltak som da bør utføres av myndighetene. Han sammenligner med tiltak i Nederland der man har fanget og gasset store mengder

ungfugl for å holde bestanden nede. Slike bestandsregulerende tiltak bør være en prioritet fra myndighetene i Norge, som derfor også bør stå for utførelsen. Han sammenligner dette med rovdyrproblematikk andre steder i landet. Også andre informanter sammenligner gåseproblematikken med rovdyr og etterlyser mer politisk vilje og oppmerksomhet rundt skader fra gjess:

«Gåseproblematikken er et mye større problem for norsk landbruk enn ulv og bjørn. Men det er ikke blodig. Du ser ikke skadene» (informant 3). Forvaltning av gås blir dermed også et spørsmål om matproduksjon og landbrukspolitikk mer generelt.

7.3 Matproduksjon og landbrukspolitikk

For flere informanter er det en frustrasjon over manglende forståelse fra myndighetenes side, hvilket blir knyttet til mer overordnede spørsmål om matsikkerhet og levende lokalsamfunn. Flere bønder sammenligner her også diskusjoner rundt rovdyr med diskusjonene rundt gjess og er tydelig på at det skal mer effektive tiltak til:

«Jeg tenker ikke på regulering. Jeg driter i hele gåsa, jeg! Vi kan ikke ha gås og vi kan ikke ha ulv og vi kan ikke ha rovdyr hvis det ødelegger for menneskene. For menneskene er i det biologiske hierarkiet øverst på pyramiden og det er vi som skal bestemme hvor mye vil vi ha. (...) Det er byråkratene som sitter i Oslo, foreløpig, snart sitter de i Brussel. De ødelegger matproduksjon, de ødelegger lokalsamfunn!» (informant 1).

Flere bønder er opptatt av at det bør legges bedre til rette for matproduksjon generelt, særlig nå som dette er et stadig større tema globalt. At det da går arealer, energi og penger til at gåsa beiter ned områder som kunne vært brukt på å produsere mat til mennesker oppleves som feil prioritering og skaper frustrasjon:

«At vi skal bruke ressurser og energi og penger på å fore opp en gåsebestand, det er jo egentlig helt molbo i mitt syn, sånn som verdensbildet har blitt nå egentlig. Det er mer enn nok folk som trenger mat. Der har vi kanskje tiden med oss nå med matberedskap og matsikkerhet, vi må begynne å tenke er det mat til folk eller er det mat til vilt og gås som er hovedprioriteten vi skal forsyne. Vi må ta et valg der» (informant 6).

Flere informanter mener at tiden er inne for å ta klare valg om hvordan vi skal produsere mat framover. Når arealer går til gåsebeite eller det blir umulig å dyrke eksempelvis grønsaker på områder der jorden ellers hadde egnet seg til det, bør det ifølge flere gårdbrukere ses på ikke bare som et lokalt problem som skaper irritasjon hos enkelte bønder, men som en del av et større bilde av behov matproduksjon og matsikkerhet.

8 Deltakelse i forskningsprosjekt og forvaltningstiltak.

Gårdbrukerne er generelt positivt innstilt til å delta i forskningsprosjekt. Slike prosjekter kan gjerne se på jakt, men informantene understreker også at et eventuelt framtidig prosjekt ikke bør se utelukkende på ordinær høstjakt som tiltak. Flere bønder er opptatt av å få fram hvor mye tid og innsats det legges i å skremme gåsa samtidig som gjessene utgjør en økonomisk belastning, på tross av innsatsen som legges i skremming. I forbindelse med deltakelse i forskningsprosjekt understreker også en informant at selv om han ville ønske å delta, kan det ta tid fra en allerede hektisk arbeidsdag. Han mener derfor at det bør tilføres ressurser eller arbeidskraft til å gjøre jobben som kreves i stedet for å legge mer arbeid på bøndene: «Et prosjekt må ikke gjennomføres med at vi må gjøre jobben med enten registrering eller innrapportering og andre ting, det må være forskere og ansatte som kjører det prosjektet. Vi har ikke ubegrenset mange dager i uka vi heller. Det vil være en begrensning hvis det er noe som vil pålegge oss mange oppgaver» (informant 1).

Flere informanter har deltatt på en del møter med forskere og forvaltningen tidligere og flere nevner at det har vært noe frustrasjon knyttet til hva som kom ut av disse møtene. Særlig i starten bar møtene ifølge flere informanter preg av enveiskommunikasjon hvor informasjon ble presentert for bøndene,

uten at de opplevde at det ble gjort så mye med problemet. På spørsmål om hvordan disse møtene har fungert, svarer en av bøndene: «Ja, det var det da. Til å begynne med så var det sånn frustrasjon, tror jeg, at det kommer bare noen og presenterer, med status og bla bla. Men vi kan dessverre ikke gjøre noe. Det var mest situasjonen» (informant 2). Den samme gårdbrukeren uttrykker dog også forståelse for at slike prosesser tar tid og mener at det er en prosess å få tilpasset prosjektene til de forholdene som gjelder lokalt:

«Men så har man, føler i hvert fall jeg, erkjent at okay, det må liksom gå sin gang. Det at man prøver å få til et sånn forskningsprosjekt, der man får noe mer data. Det har også vært det at vi må forstå at det som har funka i Trøndelag ikke nødvendigvis funker her. At det er litt forskjellig med grågåsa som ligger rett her ute og hører det smeller, så har den vært vanskelig å få inn. I hvert fall i jakttiden her» (informant 2).

Flere informanter mener at den lokale tilpasningen til området er viktig når det trekkes fram erfaringer fra andre områder og andre forskningsprosjekt. Som beskrevet om jaktorganisering tidligere er det andre forhold og betingelser som gjør seg gjeldende i Østfold, og informantene understreker at dette bør tas inn i forskningsprosjekt slik at selv om erfaringer gjort i eksempelvis Trøndelag kan være nyttige, bør de ikke nødvendigvis være styrende for prosjekt i deres områder. Den skepsis til ordinær høstjakt som bestandsregulerende tiltak, som har vært jobbet med i særlig Trøndelag, kommer også til uttrykk når det kommer til deltakelse i forskningsprosjekt:

Jeg skal ikke si at man ikke skal ha fokus på jakt. Men man skal ha fokus på andre ting i tillegg. Og så tror jeg at det er en ting, som jeg synes burde komme på plass, og det er å se på hva er kostnaden med dette her. For det er en realitet, og det er ikke noe fra min side om å sutre og bare sitte i stolen og si at vi må ha mer penger, men det er en realitet at vi er oppe om morgenen og vi er opptatt med vår produksjon alle mann. Og så er det personer som tøyer seg veldig veldig langt for på en måte å gjøre en jobb for andre og stiller opp» (informant 1).

Også andre informanter nevner at man bør se på totalbelastningen fra gjess, både økonomisk og på andre områder i forskningsprosjekt framover.

En informant er skeptisk til effekten av forskningsprosjekt og hvorvidt slike prosjekt kommer med reelt nytenkende aktiviteter. Han mener at det allerede har vært en del tiltak som ikke har vært nytenkende nok. Dette er ifølge denne informanten i hovedsak mindre tiltak og prosjekter: «Og det som dem begynner med, det er jo ti år siden vi sluttet med. Så det er jo prøvd ut for lenge siden. Det er jo ingen som har kommet med noe nytt!» (informant 4). Flere informanter mener også at de ikke føler at deres kunnskap blir tatt nok i forvaltningen: «Jeg føler liksom at vi blir sett på som at ikke vi har noe kunnskap, vi som sitter oppe i det og ser det hver dag. Vi vet litt hva som skjer! Men det må en forsker til og en forskningsrapport, liksom. Da skjer det jo litt da» (informant 6). Denne gårdbrukeren nevner at bøndene er med på møter, men at deltakelse ikke nødvendigvis betyr at de blir hørt. Som nevnt i avsnittet over, er denne frustrasjonen først og fremst knyttet til nasjonale myndigheter, mens deltakelsen oppleves som mer reel og lydhørheten større hos lokale myndigheter.

Som nevnt uttrykker flere informanter stor frustrasjon over ulike handlingsrom og muligheter i Norge og Sverige og over den måte grunnene til dette har blitt kommunisert til dem på. Flere informanter etterlyser politisk handlerom og vilje til å gjøre noe med årsaken til problemene, altså snu bestandsutviklingen for gåsebestandene. Flere informanter ønsker derfor at et mulig forskningsprosjekt tar med de politiske strukturene og prosessene som bestemmer hvilke tiltak som er mulig å gjøre bruk av. På spørsmål om hva han ønsker det skulle fokuseres på i et mulig framtidig forskningsprosjekt, svarer en av gårdbrukerne:

«Det må være å få fram fakta. Gode argumenter for at også vi skal kunne ta innført fugledirektivet slik at også vi kan få skyte gås på våren. Jakte gås på våren! Ikke bare skadefelle, men jakte. For da blir det ordentlig bestandsregulerende. Plukke en gås nå og da

blant 100 beitende, det er jo ikke bestandsregulerende, men det er å skremme. Og det er det som er tiltakene man har nå» (informant 5).

Et forskningsprosjekt som hadde sett på effekter av jakt utenfor ordinær jakttid hadde vært den beste løsningen, mener flere informanter. Da vil man kunne teste og bevise effekten av en slik jakt:

«Hadde Fredrikstad kommune fått myndighet til at nå prøver vi med to år med jakt over dyrka mark, liksom, som et forsøksprosjekt i Fredrikstad kommune for vi bønder har veldig tru på det at det ville fungere. Det er klart, hadde vi fått det som en mulighet så hadde dem jo sett at det hadde fungert og gåsebestanden hadde blitt redusert» (informant 6).

Et slikt prøveprosjekt i Fredrikstad kommune der man hadde jaktet utenfor ordinær jakttid og testet effekten av dette, nevnes av flere informanter som et sterkt ønske.

9 Framtidsutsikter

Som beskrevet innledningsvis i denne rapporten har utfordringene med gås økt betydelig over siste to årtier og gårdbrukerne beskriver problemet som kraftig økende. Informantene er sikre på at gåseproblemet kommer til å bli større og understreker at det er nødvendig å sette inn kraftfulle tiltak om utviklingen skal bremses. Med den utviklingen som har vært de siste årene, må slike tiltak skje nå før problemet blir enda større og enda vanskeligere å håndtere:

«Det bør skje noe nå om ikke alt for lenge, for det blir jo bare verre og det er det som er så tungt å ta igjen. Det er mye lettere å forebygge en skade enn å reparere etterpå. Når man ser hvor fort det har gått nå, liksom, den økningen av gåsebestanden, det kommer ikke til å gå noe saktere, om ikke det kommer noe fugleinfluensa eller pest og kverker dem» (informant 6).

En informant mener at knekkpunktet har kommet økonomisk allerede. Andre forteller at om de ikke hadde satt inn tiltak hadde de drevet med tap. Om gårdbrukerne ikke hadde lagt den innsatsen de gjør i skremming, i mange tilfeller med god hjelp, hadde det vært vanskelig å drive landbruk i det hele tatt i deres områder. En informant, som er kornbonde i tillegg til annen jobb, går igjennom de ulike jordene på kart og beskriver hvordan det hadde sett ut om han ikke hadde brukt mye tid og ressurser på å skremme gåsa:

«Som sagt, det jordet der hadde vært helt svart. Og der og. Og der hadde dem beita en god del og. Det hadde vært beita ganske bra, egentlig, hvis ikke du hadde gjort noe. Da hadde du gått med tap så det synger etter. Selv om de real-tallene på omsetningen ikke er så store, så hadde det fortsatt vært... Da blir det jo et spørsmål om man skal gidde liksom, å produsere korn. Eventuelt om man bare har blomstereng som man får tilskudd til da. Det blir jo liksom litt feil det og. Men det er jo alternativet sånn sett» (informant 5).

Selv om informantene gir uttrykk for stor frustrasjon over konsekvensene av de økte gåsebestander, er ikke slik at de holder på å gi opp overfor gåseutfordringene. På spørsmål om framtidsutsikter er informantene generelt opptatt av å prøve nye løsninger, tilpasse driften og fortsatt jobbe for å begrense skadene fra gjess og sørge for at det fortsatt er mulig å drive landbruk: *«Du spurte i stad, kommer det til et knekkpunkt? Nei. Det er ikke meg. Og da tenker jeg: okay, hvis det ikke går, da får vi prøve noe annet» (informant 1).*

På spørsmål om muligheter for å skape verdier og inntekt fra gjessene er informantene generelt skeptiske. En informant nevner dog muligheten for å tilrettelegge for fugleturisme med gangsti, et par buer som utsiktsplass og gåsegaranti. Ellers er gårdbrukerne skeptiske til hvor mye verdier og positive ringvirkning det kan komme fra gås. Flere informanter mener at det har vært for mye fokus på jakt og urealistiske forestillinger om hva jakt kan gjøre med bestanden, og de er skeptiske til å fokusere på å utnytte gåsekjøtt og jakt som ressurs for verdiskapning. En gårdbruker som også er ivrig gåsejeger har

noen år solgt gåsekjøtt til restauranter lokalt. Dette dreier seg om mindre summer, noen tusen i de sesonger hvor det har vært mest avsetning, og dermed ingenting i forhold til den skade som gjessene forårsaker på hans avlinger.

På samme måte som beskrevet om jakt som bestandsregulerende tiltak, er det ikke slik at informantene uttrykker direkte motstand mot å se på verdiskapning eller salg av gåsekjøtt, men de gir sterkt uttrykk for at tiltak heller bør settes inn mot problemet for å snu bestandsutviklingen og dermed skape varige løsninger på gåseproblemet. Av framtidige tiltak er det viktigste ifølge bøndene at det blir fokusert på bestandsregulerende tiltak som har effekt. Fokus på skremming og jakt kan være fint, men om det ikke blir gjort noe effektivt for å redusere bestanden, vil problemet vokse seg større og bli enda vanskeligere å håndtere.

Flere bønder mener at gjessene har blitt for dominerende i naturreservatene og at dette har fortrent andre fugler. De understreker at gåseproblematikken også bør ses i dette lyset, at det ikke bare handler om beiteskader og økonomisk tap for bøndene, men at man må sette inn kraftige tiltak også for å sikre biodiversiteten i reservatene: *«Man må snart ta i bruk noen metoder som virkelig monner. Ikke nødvendigvis det økonomiske på jordene her, men sett i et større biologisk perspektiv og. Jeg føler at de blir veldig dominerende og voldsomme i forhold til de andre artene her. Vi har vipe blant annet, den er rødlista»* (informant 2). En annen informant mener også at fuglereservatene har blitt reine gåsereservater og at dette er langt fra den hensikten man hadde da man opprettet de: *«Og så jager ho alt som er av andre fugler. Så det er også en årsak til at det blir lite andre fugler nede i det reservatet, for den gåsa presser ut alt (...) Ødelegger alt! Det er helt motsatt effekt enn det som var hensikten den gang man lagde reservatet»* (informant 4).

Samlet sett er det både kampvilje og noe resignasjon overfor gåseutfordringene i området. Som en informant uttrykker det: *«Jeg jager, det er det eneste vi kan gjøre. Og vi sår og høster og gjødsler så godt vi kan. Og så får det bli det det blir»* (informant 3). Alle informanter gir uttrykk for at problemet kommer til å øke betydelig framover og at det må settes inn tiltak for å redusere bestandene nå.

10 Konklusjon

Denne rapporten har sammenfattet synspunkter og erfaringer fra gårdbrukere i Fredrikstad kommune om utfordringer og erfaringer knyttet til de økende gåsebestander og konflikter med landbruket. Gjessene utgjør en betydelig plage for alle informanter. Det er beiteskader på korn og gras, utfordringer med ugras i tillegg til økt stress og frustrasjon i både driften og gårdbrukernes hverdag generelt. Informantene forteller om både betydelige økonomiske tap og forringet livskvalitet som følge av gåseproblematikken.

Gårdbrukerne bruker mye tid og energi på å skremme bort gjess fra landbruksarealene. Dette utgjør en stor belastning i en allerede travel og presset hverdag. Om de ikke hadde brukt mye ressurser på skremming og andre tiltak, hadde skadene vært enda større og ifølge flere informanter hadde det ikke vært avlinger tilbake om de ikke hadde lagt den innsatsen som de gjør. Informantene bruker mange ulike tiltak for å minske skadene fra gjess og kombinerer forskjellige metoder for skremming og jaging. Alle har søkt om og fått skadefellingstillatelse. De har satt opp fugleskremsler og de informanter som har arealer ned mot hekkeområder har satt opp eller har planer om å sette opp gjerde for å hindre at gåsunger går opp. De bøndene som driver heltidsdrift har også alle brukt laser. Noen har i tillegg brukt gasskanon til skremme gjess. Noen metoder har ifølge informantene veldig begrenset effekt, mens noen løsninger er lovende og har vist god effekt. Eksempelvis har flere bønder gode erfaringer med laser. Noen informanter har også gode erfaringer med å bruke drone, og andre gir uttrykk for at de gjerne vil teste ut drone som virkemiddel for å redusere beiteskader.

Felles for disse metodene er at de må driftes, utføres og vedlikeholdes. Dette er tidskrevende, både for de som er heltidsbønder og de som har andre jobber i tillegg til gårdsdriften. De fleste gårdbrukere er derfor avhengig av hjelp til skremming og jaging. Alle informanter forteller at det utgjør en stor

belastning å holde gjessene unna avlingene. Beiteskader utgjør et betydelig økonomisk tap, men bøndene understreker samtidig frustrasjon over å gjøre alt riktig innenfor gjeldende rammer og regler, og allikevel måtte se betydelige skader. Dette går ut over gleden ved arbeidet og ved matproduksjon. Flere forteller at gjessene skaper mye stress og uro, både på grunn av tidsbruk, forstyrrelse av søvn og døgnrytme, og forringet livskvalitet.

Informantene uttrykker særlig frustrasjon over å ikke kunne bruke hva de mener vil være den mest effektive metode for bestandsregulering, nemlig utvidet jakt. Informantene er skeptiske til om mer effektiv regulær høstjakt kan ha en reel effekt på bestanden. Dels mener de at gåsebestandene vokser så kjapt at det ikke er mulig å holde bestanden nede med regulær jakt. Dels er gårdbrukerne skeptisk til hvor mye det er mulig å få til i jakttiden. Flere forteller at det er lite gås å jakte i deres områder når jakttiden starter. Organisering av jakta i større grunneierlag kan dessuten være utfordrende siden mange gårdbrukere har egne folk som hjelper dem med skadefelling og skremming som også har jaktet hos de på høsten over tid.

Gåseforvaltning blir i intervjuene sett i en større kontekst av landbrukspolitikken nasjonalt og internasjonalt, særlig Norges rolle i forhold til EU. Alle informanter uttrykker frustrasjon over at de ikke kan anvende EUs fugledirektiv om beskyttelse av ville fugler fra 2009. I Sverige har dette direktivets artikkel 9 muliggjort felling av gjess utenfor jakttiden for å beskytte avlinger. Informantene uttrykker misnøye med at Norge følger en lang rekke andre EU-direktiver, mens dette direktivet ikke tas inn i norsk forvaltning. Det framgår tydelig igjennom intervjuene at gårdbrukerne ikke har fått en forklaring på dette som de opplever som troverdig. I stedet framstår dette for flere informanter som en unnskyldning for manglende politisk vilje og en måte å unngå å gå i dialog med bøndene. Mens flere informanter er skeptiske til om nasjonale myndigheter kan og vil gjøre noe for effektivt å minske konflikter med landbruket, har gårdbrukerne generelt gode erfaringer med gåseforvaltningen lokalt i Fredrikstad kommune. Skadefellingstillatelse fungerer godt og de fleste informanter opplever å ha god dialog med kommunen rundt gåseproblematikken.

Informantene etterlyser en form for erstatningsordning for de som er mest rammet av skader fra gjess. Selv om gårdbrukerne ønsker en erstatningsordning er dette ikke sett på som den beste løsningen, men som en midlertidig konfliktreduserende ordning. Det informantene legger mest vekt på er også her varig bestandsreduksjon og de er tydelige på at fokuset bør være der. Mer effektive metoder for skremming er bra, men løser ikke problemet på lang sikt. Informantene er positivt innstilt til å delta i forskningsprosjekt som adresserer gåseutfordringene i landbruket. Samtidig nevner flere at det i tidligere møter har vært mye fokus på jakt og på erfaringer fra særlig Trøndelag og på gås som ressurs og verdi. Ingen av informantene er direkte imot dette, men de fleste gir klart uttrykk for at de ønsker mer fokus på varige løsninger for bestandsreduksjon. Her er det særlig jakt utenom vanlig jakttid som trekkes fram som et tiltak man ønsker å teste ut.

Samlet uttrykker gårdbrukerne store frustrasjoner over dagens situasjon, og de forventer at problemene kommer til å øke i framtiden. Selv om flere tiltak har god effekt og andre er lovende, vil det ikke hindre at utfordringene blir større som gåsebestanden vokser. Gårdbrukerne framhever her spørsmål som er på et mer overordnet nivå enn den individuelle bondens utfordringer, knyttet til matproduksjon og matsikkerhet mer generelt. Flere nevner at de enten bruker større arealer enn nødvendig, produserer dyrefôr på områder der de kunne ha dyrket mat til mennesker, eller har mindre avlinger enn de kunne hatt om ikke gåsa hadde tatt en stor del av avlingene. Også her etterlyses mer politisk vilje til å gjøre noe med årsakene til problemet og få til varig bestandsreduksjon.

11 Litteratur

Dalermoen, R. R. 2022. Goose response to hunting activities: Is there an optimal way of hunting? Masteroppgave Høgskolen i Innlandet, 18. juni 2022.

Den Europeiske Union. 2009. Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2009/147/EF af 30. november 2009 om beskyttelse af vilde fugle. Hentet fra: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/da/TXT/?uri=CELEX%3A32009L0147>

Fredrikstad kommune 2017: Forvaltningsplan for gås 2017-2020. Hentet fra: <https://www.fredrikstad.kommune.no/globalassets/dokumenter/kmb/miljo-og-landbruk/friluft/forvaltningsplan-for-gas--fredrikstad.pdf>

Fredrikstad kommune 2021: Forvaltningsplan for gås 2021-2025. Hentet fra: <https://www.fredrikstad.kommune.no/globalassets/dokumenter/kmb/miljo-og-landbruk/forvaltningsplan-for-gas-2021-2025.pdf>

Fox, A. D. & J. Madsen. 2017. Threatened species to super-abundance: The unexpected international implications of successful goose conservation. *Ambio* 46: 179–187.

Jensen, GH, Madsen, J & Tombre, I. 2016. Hunting migratory geese: Is there an optimal practice? *Wildl. Biol.* 22:194-203.

Jensen, G. H., Madsen, J., Nagy, S. & Lewis, M. ("Compilers"). 2018. AEWA International Single Species Management Plan for the Barnacle Goose (*Branta leucopsis*) – Russia/Germany & Netherlands population, East Greenland/ Scotland & Ireland population, Svalbard/ South-west Scotland population. AEWA Techn.Series No.70. Bonn, Germany.

Powolny, T., G. H. Jensen, S. Nagy, A. Czajkowski, A. D. Fox, and J. Madsen. 2018 ("Compilers"). AEWA International Single Species Management Plan for Greylag Goose (*Anser anser*) – Northwest/Southwest European Population. Agreement on the Conservation of African-Eurasian Migratory Waterbird, Technical Series No. 71, Bonn. Germany.

Rasmussen, L. 2022. Laserskremming av gjess – et nyttig verktøy for bonden? Masteroppgave NMBU (Norges miljø- og biovitenskapelige universitet), 10. juni 2022.

Tombre, I. M. Andersen, G. E. B. & Gundersen, O. M. 2018. Forebygging av beiteskader forårsaket av hekkende gjess i Vestfold. Fungerer det med gjerder? NINA Rapport 1552. Norsk institutt for naturforskning.

Tombre, I. M. Andersen, G. E. B., Axelsen, T., Kristiansen, V., Rasmussen, L., Syvertsen, R., Torp, J., ... & Viker, M. 2020. Gjess i Ytre Oslofjord og Telemark. Antall og ungeproduksjon i 2020 for grågås og hvitkinngås. NINA Rapport 1876. 33 s. Norsk institutt for naturforskning. ISBN: 978-82-426-4648-4

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Rapport 117

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736, Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112, Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00